

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Skjøtselsplan for Skjærvær, Vegaøyen verdensarvområde

NIBIO RAPPORT | VOL. 2 | NR. 135 | 2016

Thomas Holm Carlsen & Annette Bär
Avdeling for kulturlandskap og biologisk mangfold, Tjøtta

TITTEL/TITLE

Skjøtselsplan for Skjærvær, Vegaøyan verdensarvområde

FORFATTER(E)/AUTHOR(S)

Thomas Holm Carlsen & Annette Bär

DATO/DATE:	RAPPORT NR./ REPORT NO.:	TILGJENGELIGHET/AVAILABILITY:	PROSJEKTNR./PROJECT NO.:	SAKSNR./ARCHIVE NO.:
30.01.2017	2/135/2016	Åpen	10295	16/2100
ISBN:	ISSN:	ANTALL SIDER/ NO. OF PAGES:	ANTALL VEDLEGG/ NO. OF APPENDICES:	
978-82-17-01738-7	2464-1162	27		

OPPDRAAGSGIVER/EMPLOYER:

Vega verneområdestyre

KONTAKTPERSON/CONTACT PERSON:

Jannike Wika

STIKKORD/KEYWORDS:

Skjøtsel, Vegaøyan, verdensarvområde, kulturlandskap, slåttemark

FAGOMRÅDE/FIELD OF WORK:

Kulturlandskap og biologisk mangfold

SAMMENDRAG/SUMMARY:

Rapporten gir en beskrivelse av inn- og utmarksarealene på øyan Skjærvær i Vega kommune på Nordlandskysten. De siste årene har større og større del av den opprinnelige slåttemarka blitt restaurert. Det ble kartlagt to naturbaselokaliteter, en slåttemark og et rikt strandberg. Skjøtselsplanen tar utgangspunkt i dagens drift. Anbefalte skjøtselstiltak er slått av slåttemarkslokaliteten med supplerende restaurerings slått i fremdeles mjødurtdominerte partier.

LAND/COUNTRY:

Norge

FYLKE/COUNTY:

Nordland

KOMMUNE/MUNICIPALITY:

Vega

STED/LOKALITET:

Skjærvær

GODKJENT /APPROVED

Knut Anders Hovstad

AVD.LEDER

PROSJEKTLEDER /PROJECT LEADER

Thomas Holm Carlsen

FORSKER

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Forord

Skjøtselsplan for Skjærvær er utført på oppdrag fra Vega verneområdestyre som har forvaltningsansvar for verneområdene i Vega kommune. Kontaktperson for oppdragsgiver er Jannike Wika, Fylkesmannen i Nordland. Skjærvær har vernestatus som dyrefredningsområde og ligger i tilknytning til Lånan/Skjærvær naturreservat. I tillegg er Skjærvær en del av Vegaøyan verdensarvområde som i 2004 fikk UNESCO-status.

Skjøtselsplanen er en revidering av tilsvarende skjøtselsplan for Skjærvær fra 2007 utarbeidet av NIBIO (tidl. Bioforsk Nord, Tjøtta) og baserer seg på feltbefaring og intervjuer med aktive grunneiere. Planen gir faglig funderte anbefalinger om videre restaurering og/eller skjøtsel fortrinnsvis i de områder hvor restaurering av gammel slåttemark har pågått siden forrige plan ble lagd, samt i områder med verdifulle naturtyper.

NIBIO takker Vega verneområdestyre for oppdraget og takker grunneiere og Jannike Wika for samarbeidet og nyttig informasjon i forbindelse med utarbeiding av skjøtselsplan for Skjærvær.

Tjøtta, 15. desember 2016

Thomas Holm Carlsen

Prosjektleder

NIBIO, Tjøtta

[Sted], 30.01.17

[Navn Navnesen]

Innhold

1	Om Skjærvær- naturgrunnlag og dagens drift	5
1.1	Områdebeskrivelse	5
1.2	Bruksstruktur og tidligere arealbruk.....	5
1.3	Driftsbeskrivelse, dagens situasjon og fremtidsplaner.....	6
2	Skjøtsel på Skjærvær – beskrivelse av planlagte tiltak.....	7
2.1	Generell del om slåttemark	7
2.2	Slåttemarksutforminger i Nord-Norge	7
2.3	Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemark	8
2.3.1	Skjøtsel	8
2.3.2	Restaurering.....	8
2.4	Mål for skjøtsel på Skjærvær	10
2.5	Planlagte skjøtselstiltak på Skjærvær	11
2.5.1	Slåtterrelaterte tiltak.....	11
2.5.2	Restaureringstiltak	12
2.6	Oppfølging av skjøtselsplanen	12
3	Mer informasjon	13
4	Detaljert beskrivelse av naturtypene på lokaliteten	14
4.1	Skjærvær, slåttemark	14
4.2	Skjærvær, strandberg	17
4.3	Kilder.....	20
5	Ortofoto/kart.....	21
6	Bilder.....	23

1 Om Skjærvær- naturgrunnlag og dagens drift

1.1 Områdebeskrivelse

Skjærvær er en meget eksponert øygruppe nordvest for Hysvær, med storhavet som nærmeste nabo. Sammen med Bremstein, Nordvær, Flovær og Lånan utgjør Skjærvær yttergrensa i vest for Vegaskjærgården.

Skjærværet består utenom hovedøya, Skjærvær, av Tennskjæret, Slynga, Kleppan, Kråksundholman og Tennholmen. Det er kun hovedøya Skjærvær som omfattes av skjøtselsplanen. Skjærvær er en langstrakt bergkulle på ca. 900 x 200 m. Det høyeste punktet er 24 m.o.h. Bergrunnen består hovedsakelig av konglomeratisk kalkglimmerskifer på østsida og kalkglimmerskifer og kalksilikatgneis på den vestre delen, noe som gjenspeiles i det svært oppsprukne landskapet på Skjærvær.

Området er en del av sterkt oseanisk seksjon, humid underseksjon (O3h) og har et termisk oseanisk klima (Moen 1998). Skjærvær og de ytterste øygruppene hører til de mest vintermilde delene av Nordland, og har januarmiddeltemperatur på over 0°C. Sommertemperaturene er relativt lave med i underkant av 13°C. Snittnedbøren pr. år er på under 1 200 mm.

Øygruppa er eksponert for påvirkning fra sjøen, særlig mot sørvest og vest. Sjøsprøyten står ofte over øyene på uværsdager. Yttersida av hovedøya er svakt skjermet av holmene utenfor. Skjærvær har en kile i sørvest, som fortsetter som et lågt drag over til nordvestsida.

Vånd (*Arvicola terrestris*) var i 2007 et betydelig problem for kulturlandskapsverdiene. Bestanden på hovedøya var så stor at de mange jordgangene den graver førte til kraftig erosjon på jordsmonnet. Store mengder jord var da allerede erodert vekk og skylt eller blåst på havet. Tidligere ble våndbestanden holdt nede på grunn av slått og beite, hunder, katter og færre skjulesteder mot rovfugler og andre predatorer som følge av aktiv skjøtsel. Vånd er fremdeles vanlig på Skjærvær men er betydelig redusert i de områdene som har blitt slått mellom 2007 og 2016.

1.2 Bruksstruktur og tidligere arealbruk

Øyas areal ble delt i to på starten av 1800-tallet, i Nordparten og Sørparten, med totalt tre eiere. Matrikkelen fra 1886 gav Skjærvær gårdsnummer 32 med bruksnummer 1 på Nordparten og bruksnummer 2 på Sørparten, slik det er den dag i dag. To familier med til sammen elleve personer bodde på Skjærvær i 1801. I 1914 ble jorda fra den tredje eieren solgt til oppsitterne på Nordparten og Sørparten. Skjærværfolket ble selveiere. I 1958 flyttet alle som bodde på Nordparten og kun en familie ble gjenværende på øya. Skjærvær ble helt fraflyttet i 1984, etter at kun en person hadde bodd der siden 1979. Opplysningene er hentet fra Johansen & Næss (2002).

Generelt sett kan man si at den sentrale delen av hovedøya ved bebyggelsen ble benyttet som innmarksareal, mens utmarka lå på nord- og på sørenden av hovedøya samt på tilhørende holmer knyttet til Skjærværet.

Engene ble utnyttet til gressproduksjon for å sikre vinterfôr til dyra og er stort sett kun overflatedyrka. Engene ble ofte beitet tidlig på vårparten og seint på høsten. Slåtten startet som oftest rundt midten av juli. Det ble slått både med ljå og med sigd. Sigd ble benyttet i områder med mye stein og mellom bygninger. Hovedsakelig ble gresset tørket på bakken, men i dårlig vær hendte det at det ble hesjet. I tillegg til gress ble også tang og tare benyttet som vinterfôr til dyra. Tang og tare ble også benyttet som gjødsel for å øke avkastningen på åker og eng på Skjærvær.

Få områder egnet seg til åker. Kun enkelte plasser var jorda dyp nok og så pass fri for stein at åker kunne bli spadd opp. Der det var lunt nok ble det dyrket korn årlig, vanligvis bygg. Da poteten kom i bruk, kunne et slags vekselbruk på åkerarealet drives. Poteten gav gode avlinger på små arealer.

All gjødsel fra husdyrene ble brukt på innmarka og først og fremst på åkrene. Markene på Skjærvær fikk tilført en del gjødsel fra ærfugl og hvitkinngås. I senere tid, fra slutten av 1950-årene, ble det benyttet kunstgjødsel på innmarka.

Utmarka var fordelt på flere øyer og ble hovedsakelig benyttet til beite av både kyr og sau. Dyrene beitet på innmarka til midten av juni, for så å bli ført til utmarksbeitene. På Skjærvær var utmarka på den nordlige delen nord for "Hansaræva" og på den sørlige delen på Brandsøya, Midt-i-Skaftet og Sør-Skaftet. Kyrene vekslet på å gå på beite i utmarka på Skjærvær og på Tennskjæret, der det var en egen sommerfjøs. En okse beitet også på Tennskjæret. Sauene gikk på sommerbeite på Nordvær, men beitet også på Tennskjæret når det var lite mat i Nordværet.

På slutten av 1950-tallet ble saueholdet avviklet. Den siste kua ble solgt i 1979 og gårdsdrifta på Skjærvær ble avviklet da.

1.3 Driftsbeskrivelse, dagens situasjon og fremtidsplaner

Siden slutten av 1970-tallet fram til 2011 har det ikke vært noen form for skjøtsel på Skjærvær, med unntak av noen få år da det har vært mellom tre og ti sau utpå sommersesongen. Mangel på skjøtsel har ført til sterk gjengroing i de områdene som tidligere var innmark, samt en kraftig økning i våndbestanden og påfølgende erosjonsproblemer. I 2011 begynte en av grunneierne, Anja Nilssen å slå deler av den gamle innmarka. Fra 2011 til 2016 har området med restaureringsslått stadig blitt utvidet slik at det per 2016 dekker det meste av den gamle slåttemarka på G.nr/B.nr. 32/2. Dagens situasjonen er klart bedre i disse parti hvor det har blitt slått og restaurert enn i resterende tradisjonelle innmarksparti. Mjødurt har gått tilbake, det er mindre spor av vånd her og erosjonefaren er betydelig redusert.

2 Skjøtsel på Skjærvær – beskrivelse av planlagte tiltak

2.1 Generell del om slåttemark

Slåttemarker er arealer som blir regelmessig slått. Semi-naturlig slåttemark, eller såkalt natureng, er slåttemarker som er formet gjennom rydding og lang tids tradisjonell slått. De er ofte overflatelyddet, men ikke oppdyrket og tilsådd i seinere tid, og ikke eller meget lite gjødslet. De blir slått seint i sesongen. Slåttemarkene blir eller ble gjerne høstbeitet og kanskje også vårbeitet. Hvordan slåttemarkene har vært skjøttet varierer noe fra sted til sted og hvor man er i landet. Slåttemark er urte- og grasdominert og oftest meget artsrik. Den kan være åpen eller tresatt.

Tresatte slåttemarker med styvingstrær som blir høstet ved lauvving er i dag meget sjeldne. Slike såkalte lauvenger ble gjerne beitet om våren, slått en gang seint om sommeren og høstbeitet. I tillegg ble greinene på trærne høstet til lauvfôr med et tidsintervall på 5-8 år. I gammel tid spilte også myr en viktig rolle som slåtteearealer (slåttemyr). De fleste jordvannsmyrene i Norge har tidligere vært slått, men myrslåtten opphørte i stor grad for lenge siden og forekom bare noen få steder fram til slutten av 1950-årene. Gjengroingen av slåttemyr går imidlertid gjerne langsomt så flere myrer bærer i dag fortsatt preg av denne høstingen. Det er registrert få lauvenger og slåttemyrer som fortsatt er i hevd.

De ulike slåttemarkene tilhører våre mest artsrike naturtyper med meget stor betydning også for andre organismer enn karplanter. Rundt 70 prosent av våre dagsommerfugler er for eksempel knyttet til åpen eng-vegetasjon (særlig urterik slåttemark) og en rekke vade-fugler bruker strandenger (slått eller beita) som hekke-områder og rasteplasser ved trekk. I tillegg har slåttemarker stor betydning for mange truede beitemarksopper. Slåttemarker kan ikke erstattes av beitemarker fordi de inneholder vegetasjonstyper og flere arter som ikke opprettholdes av beite. I sammenligning med beitemarker har slåttemarker høyest artsmangfold per m² og også de største bestandene av flere truede engarter. Gjennom historien har de vært, og vil også i framtiden være, viktige ”levende genbanker”. I tillegg er de bærekraftige økosystemer som har vært et nøkkelement i norsk landbruk i tusener av år. I løpet av 1900-tallet har de imidlertid blitt blant våre mest truede naturtyper.

2.2 Slåttemarksutforminger i Nord-Norge

Den store variasjonen i vår slåttemarksvegetasjon i Norge er foreløpig bare delvis kartlagt. I det følgende har vi likevel forsøkt å peke på noen utforminger av slåttemarksvegetasjon som kan sees som karakteriske for Nord-Norge og dermed gir denne regionen et særskilt forvaltningsansvar. Vi gir også eksempler på noen verdifulle lokaliteter.

I Nordland finnes fine dunhavreenger med forekomst av bl.a. rødflangre, brudespore, vill-lin, harerug, fjellfrøstjerne og jåblom på skjellsand. Slik eng er tidligere registrert bl.a. på Kjerringøy, Bodø kommune. Ved Kvarv i Sørfold fantes en annen utforming av dunhavreeng med arter som gulmaure, gjeldkarve og småengkall (Norderhaug 1988). Boreal slåtteeeng (G7) finnes også i Nord-Norge, men her mangler sørlige arter (Fremstad & Moen 2001). Artsrike kalkenger finnes bl.a. på Skogsholmen i Vega kommune. Skogstorkenebb-ballblomeng (G13) er karakteristiske for Nord-Norge og tidligere registrert bl.a. ved Jarfjorden i Finnmark med forekomst av bl.a. flere marikåpearter, sølvbunke, fjelltimotei, hvitbladtistel, gulaks, ryllik, småengkall og harerug (Norderhaug 1988). Enger med et spesielt artsinventar er Finnmarksfrøstjerneeng og silkenellikeng (G9) som er registrert i Talvik og Anarjohka i Alta respektive Porsanger, Lebesby, Tana og Sør-Varanger (Alm et al. 1994, Fremstad & Moen 2001). Eksempler i god hevd finnes sannsynligvis ikke lenger, men svakt gjengrodde enger med mye finnmarks-frøstjerne og/eller russkjeks er registrert. Ved Makkenes i Vadsø finnes fine

slåttemarkslokaliteter som nå beites. Artsrike rester av tidligere slåttemark i tilknytning til sanddynesystemer (dyneeng W2a,b) finnes fortsatt i Nord-Norge bl.a. i Finnmark. De har imidlertid ikke vært i bruk på lang tid (Vibekke Vange pers. medd.).

2.3 Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemarker

2.3.1 Skjøtsel

Beste måten å skjøtte ei gammel artsrik eng på, er å følge opp den tradisjonelle driftsforma, uten gjødsel og med sein slått. Det tradisjonelle slåttetidspunktet har variert noe fra sted til sted avhengig av klima og høyde over havet. Derfor er det viktig å finne ut hva som har vært vanlig på den aktuelle lokaliteten eller i nærområdet fra gammelt av. Slått før 10. juli var imidlertid meget sjeldent.

En bør benytte lett redskap (ljå, tohjuls motorisert slåmaskin eller lettere traktor der det er mulig). Graset må bakketørkes/ev. hesjes før det fjernes. Bakketørkinga viktig for at frøa til engartene både skal få modne ferdig og bli liggende igjen på enga når høyet samles sammen og kjøres vekk.

Enkelte steder har engene i tillegg vært beitet, enten vår eller høst eller begge deler. Bare beiting kan imidlertid ikke erstatte slått, men er det eneste mulighet for skjøtsel i en periode, er storfebeiting det mest skånsomme. De velger ikke ut "godbitene" slik sauene gjør. Beitepresset må i tilfelle ikke være for stort, og en må vente seg noe manuell etterrydding. Der en har tidligblomstrende arter som til eksempel søstermariehånd, er det særlig viktig at en unngår vårbeite.

2.3.2 Restaurering

Når det gjelder restaurering av enger som er i gjengroing og utvidelse av eksisterende slåtteeareal er det viktig å ikke sette i gang med mer omfattende restaurering enn det en greier å følge opp med skjøtsel i ettertid.

Dersom det er mange delfelt som skal restaureres, kan det være lurt å ta det trinnvis over flere sesonger. Slik blir det mer overkommelig, og en får en følelse med hvor omfattende de ulike tiltaka er, og hva en kan forvente å få gjennomført per sesong.

Hogst/grovrydding bør helst gjennomføres på frossen og gjerne bar mark, dette for å unngå skader på undervegetasjonen og er samtidig lettvinnt for å få så lav stubbe som mulig. Rydding i snø kan være noe mer tungvint, mindre busker og oppslag kan også ryddes på sommeren når det er tørt og mye av biomassen er samlet i bladene.

I slåtteeenger som ikke har vært tresatt er det ikke noe poeng å sette igjen noe særlig med trær. Gamle styvingstre må imidlertid spares. Et og annet lauvtre med fin og vid krone kan og få stå. All gran/furu og fremmede treslag (eksempelvis platanlønn) bør fjernes.

Etter hogst er det spesielt viktig at alt ryddeavfall, kvist, stubber og lignende blir samla sammen og brent på egne steder, og aller helst frakta ut av området. Dette for å unngå unødig oppgjødsling. Ryddeavfall som ligger spredd utover vil elles fort føre til ny dominans av uønska rask- og storvoksen konkurransesterk vegetasjon. Oppflising og spredning av flis i området er av samme grunn ikke å anbefale.

Gjenstående biomasse vil ta opp noe av næringen som frigjøres fra de døde røttene til trær og busker som har blitt ryddet vekk. Dette gir en gjødselseffekt som lett forårsaker oppvekst av uønska nitrogenkrevende arter (som for eksempel bringebær, brennesle). Gradvis gjenåpning er derfor viktig. Gjødslingseffekten sammen med økt lysinnstråling fører gjerne også til en del etterrenning. Det er mest effektivt å slå lauvrenningene i juli, når det er minst energi samla i rotsystemet. Dette faller

normalt sammen med slåttetidspunktet. Det kan likevel være nødvendig å rydde lauvrenninger flere ganger utover i første sesongen, og i tillegg året etter.

Osp og or sprer seg ved rotskudd, og rydding kan i mange tilfelle føre til utstrakt renning. Disse kan det derfor lønne seg å ringbarke (sokke). Det bør da skjæres et fem cm bredt band rundt treet nedanfor nederste greina. Det er viktig at snittet er så dypt at all barken forsvinner, slik at transporten av næringsstoff helt sikkert er brutt. Det er lettest å ringbarke om våren. Etter tre sommere må de døde trea fjernes.

Stubber må kappes helt ned til bakken, enten i forbindelse med hogsten eller ved etterrydding på barmark. Større stubber vil gå raskere i forråtning om en skiller barken fra veden med et spett eller lignende, og så stapper jord i mellom. Med unntak av osp og or kan en også unngå renninger på denne måten. Dette kan til eksempel være aktuelt i kanter som hindrer lysinnstråling til slåttemarka.

Problemarter som bringebær- og rosekratt, brennesle, mjøduert eller liknende går normalt ut ved slått, men kan være avhengig av slått flere ganger per sesong i begynnelsen med ljå eller krattrydder. Ev. felt med einstape (bregne) bør slås ned med kjepp (ikke skjæres ned). På denne måten fortsetter bregna med å transportere næring fra røttene, og utarmer så rotsystemet sitt. Den bør så fjernes på høsten.

For mer utfyllende om skjøtsel, restaurering og hevd, se:

Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker som finnes på Miljødirektoratets hjemmesider:

<http://www.miljodirektoratet.no/no/Publikasjoner/Publikasjoner-fra-DirNat/Annet/Skjotselsboka/>

2.4 Mål for skjøtsel på Skjærvær

SKJØTSELSPLAN			
Dato utarbeiding av skjøtelsesplan: 23.11.2016			
Dato befarings: 05.07.2016			
Dato samtale med grunneier/bruker: Juni 2016, 23.11.2016			
Utformet av: Thomas Holm Carlsen og Annette Bär			Firma: NIBIO
UTM sone: 33 W	Nord: 7298936	Øst: 0343495	Gnr./Bnr.: 32/1, 32/2, 32/3
Areal (nåværende): 14,2 dekar		Areal (etter evt. restaurering): Mellom 21,5 og 46,3 dekar	
Del av verneområde: Ja		Hvilket vern: Dyrefredningsområde (Lånan, Flovær, Skjærvær)	
Finnes det særskilte skjøtselshensyn i området, hvilke:			
MÅL			
Hovedmål for lokaliteten: - Gjenopprette og sikre tradisjonell bruksform og bruksintensitet av slåttemarka			
Konkrete delmål: - Opprette artssammensetning og artsmangfold karakterisert for tradisjonelt drevet slåttemark. - Arealet skal holdes i hevd som slåttemark med tidlig førsteslått og evt. sein andreslått. Førsteslått bør skjje før mjødurt strekker seg og dominerer artssammensetningen. - Gjengroingsgraden skal reduseres til svak eller ubetydelig. Dvs. at andelen mjødurt skal reduseres ytterligere. - Arealet på slåttemarka skal være minst 14,2 dekar.			
Ev. spesifikke mål for delområde(r): - Få ned andelen med mjødurt i restaureringsområdene			
Tilstandsmål arter: - Beholde eller øke artsinventaret av lågurtarter og kortvokste grasarter karakteristisk for ugjødsla, tradisjonelt ekstensivt drevne slåttemarker. Eksempel på slike arter er blåklokke, fuglevikke, ryllik, engkvein, gulaks og rapparter.			
Mål for bekjempelse av problemarter/gjengroing: - Andel av mjødurt og evt grovt gras som strandrør må holdes nede gjennom tidlig slått, samt at strøet fjernes fra bakken for å slippe til lys. - Reduksjon av mjødurt i kombinasjon med å holde et lav og åpent feltsjikt vil også holde bestanden av jordrotter nede.			

2.5 Planlagte skjøtselstiltak på Skjærvær

2.5.1 Slåtterelaterte tiltak

Beskrivelse av planlagte skjøtselstiltak, slått:

Ideelt sett burde hele det opprinnelige innmarksarealet på rundt 50 dekar skjøttes som slåttemark. Per 2016 har 14,2 dekar av det opprinnelige slåttemarksarealet blitt restaurert og kan nå gå over i en justert skjøtselsfase. Det benyttes både ljå og ryddesag med nylontråd til slått. Det vil fremdeles være viktig å fortsette restaurering i de partiene der mjødurter fremdeles er fremtredende (estimert til ca 4 daa) mens de partiene der lågurter og lavtvoksende grasarter dominerer er det tilstrekkelig med slått en gang i sesongen. To metoder kan være aktuelle her. Den ene metoden er å slå mjødurtpartiene tidlig i sesongen mellom medio juni og i slutten av juni avhengig av vekstsesongen, for så deretter å slå hele arealet seint i slutten av juli når det fleste artene har blomstret og satt frø. En annen metode er å gjøre det omvendt ved å slå hele arealet tidlig, ca. medio juni for så deretter å gå over mjødurtdominerte partier i løpet av juli før mjødurten strekker seg og blomstrer. I neste femårsperiode kan disse to metodene veksles på for å høste erfaring på hva som vil fungere best med tanke på å holde nede mjødurten og å få fram andre ønskelige gras og urter. Høyet må uavhengig av metoder fjernes etter tork for å få nok lystilgang til spirende planter. Det som ikke brukes skal brennes eller komposteres utenfor slåttemarka. Bruk av gjødsel utover det som tidligere var vanlig (husdyrgjødsel og tang og tare), samt innsåing med ikke-stedsegne grasfrø skal ikke skje

KOSTNADSOVERSIKT	Prioritering (år)	Antall daa	Kontroll (år)
Tiltak slått (jfr. beskrivelsen over):		14,2 dekar	
Middels tung slått	Årlig	- 10,2 dekar	
Restaureringsslått	Årlig	- 4 dekar	
Utstysrbehov knyttet til slått:			
Til restaureringsslått benyttes ryddesag med nylontråd og ljå. Behov for tohjuls slåmaskin må vurderes, men er sannsynligvis uegna som følge av det kupperte terrenget.			

2.5.2 Restaureringstiltak

Beskrivelse av planlagte restaureringstiltak:

Partier med høy dekning/forekomst av mjødurt må restaureres gjennom slått to til tre ganger per sesong til at andelen mjødurt blir betydelig redusert. Hvor mange år restaureringsfasen vil ta er avhengig av næringsinnhold i jordsmonnet, erosjonsgraden fra vånd, vekstsesong m.m. Restaureringsslått utføres fram til de næringskrevende, tettvoksende og ofte høye plantene som bl.a. mjødurt har gått tilbake, til fordel for flere skjøtselsavhengige slåttemarksarter. Det er viktig å slå ned mjødurt før den strekker seg og blir kraftig og trevlete. Jo tidligere man slår mjødurt jo mindre næring får den lagret i røttene og jo mindre strø blir det etter slåtten.

Det vil være hensiktsmessig å restaurere det nordlige området trinnvis pga stort areal. Arealene nærmest bebyggelsen bør restaureres først for å skape et sammenhengende landskapsbildet med den eksisterende slåttemarka.

I partier med mye erosjon bør jordsmonnet pakkes ved å jevne molddungene og trække/pakke molda sammen. Strø gjerne på med modent, tørt og stedseget gress for å så inn med gressfrø.

KOSTNADSOVERSIKT	Prioritering (år)	Antall daa og kostnad per daa	Kontroll (år)
Tiltak restaurering (jfr. beskrivelsen over): Restaureringsslått (2 x ıla vekstsesongen) - Sør - Nord	Årlig i opptil fem år	7,3 dekar maks 24,8 dekar	2018 og 2020
Utstysrbehov knyttet til restaurering: Til restaureringsslått benyttes ryddesag med nylontråd og ljå.			

2.6 Oppfølging av skjøtselsplanen

OPPFØLGING
Skjøtselsplanen skal evalueres innen 5 år:
Ja
Behov for registrering av spesifikke naturtyper og/eller artsgrupper:
Nei
Nylig gjennomførte eller påbegynte tiltak som er finansiert:
Restaureringsslått, finansiert av verdensarvmidler
ANSVAR
Person(-er) som har ansvar for iverksettelse av skjøtselsplanen:
Anja Nilssen har ansvar for å gjennomføre skjøtsesiltak i slåttemarkslokaliteten på Skjærvær. Jannike Wika, Fylkesmannen har ansvar for at tiltak blir fulgt opp.

3 Mer informasjon

For mer utfyllende om skjøtsel, restaurering og hevd, se: **Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker** som finnes på DNS hjemmesider:

<http://www.dirnat.no/content/1916/>

Annen aktuell litteratur:

- Buer, H. 2011. Villsauboka. Selja Forlag, Florø.
- Haaland, S. 2002. Fem tusen år med flammer; det europeiske lyngheilandskapet. Vigmostad & Bjørke.
- Halvorsen, R., Bryn, A., Erikstad, L. & Lindgaard, A. 2015. Natur i Norge - NiN. Artsdatabanken, Trondheim (<http://www.artsdatabanken.no/nin>).
- Halvorsen, R., medarbeidere og samarbeidspartnere, 2015. NiN – typeinndeling og beskrivelsessystem for natursystemnivået. – Natur i Norge, Artikkel 3 (versjon 2.0.3): 1–509 (Artsdatabanken, Trondheim; <http://www.artsdatabanken.no>.)
- Kaland, P.E. & Vandvik, V. 1998. Kystlynghei. S. 50-60 i: Framstad, E. & Lid, I.B. (red.) Jordbrukets kulturlandskap, Universitetsforlaget, Oslo.
- Moen, A. 1998. Nasjonalatlas for Norge: Vegetasjon. Statens kartverk, Hønefoss.
- Nilsen, L.S. (red.) 2009. Naturen. Populærvitenskapelig tidsskrift. 2009-2: 66-128. Spesialnummer om kystlynghei i Norge.
- Norderhaug, A. & Johansen L. 2011. Kulturmark og boreal hei – I: Lindgaard, A. og Henriksen, S. (red.) 2011. Norsk rødliste for naturtyper 2011. Artsdatabanken, Trondheim.

4 Detaljert beskrivelse av naturtypene på lokaliteten

4.1 Skjærvær, slåttemark

SØKBARE EGENSKAPER (for Naturbase)					
Navn på lokaliteten: Skjærvær, slåttemark		Kommune: Vega		Områdenr.: 181510300	
ID i naturbase:		Registrert i felt av: THC & AB		Dato: 05.07.16	
Eventuelle tidligere registreringer (år og navn) og andre kilder (skriftlige og muntlige): Carlsen T. H. & Hatten L. (2007). Skjøtselsplan for Skjærvær. Bioforsk rapport vol 2, nr 98 Elven m.fl. (1988). Botaniske verdier på havstrender i Nordland. Økoforsk rapport 1988:2A				Skjøtselsavtale: Inngått år: Utløper år:	
Hovednaturtype (% andel fordeling): D01 – Slåttemark (100 %)			Utforminger (% andel fordeling): D0112 – Våt/fuktig, middels næringsrik eng (40 %)		
Tilleggsnaturtyper/mosaikk (% andel fordeling):			D0104 – Frisk fattigeng (30 %) D0114 – Frisk, næringsrik «gammeleng» (30 %)		
Verdi (A, B, C): B			Annen dokumentasjon (bilder, belagte arter m.m.): bilder		
Påvirkningsfaktorer (kodeliste i håndbok 13, vedlegg 11): --					
Stedkvalitet		Tilstand/Hevd		Bruk (nå):	
< 20 m	x	God	X	Slått	x
20-50 m		Svak		Beite	
50-100		Ingen		Pløying	
>100 m		Gjengrodd		Gjødsling	
		Dårlig		Lauving	
				Torvtekt	
				Brenning	
				Park/hagestell	
Vegetasjonstyper: G12c – våt/fuktig, middels næringsrik eng, mjødurtutforming G4a – Frisk fattigeng, vanlig utforming G14 – Frisk, næringsrik «gammeleng»					

OMRÅDEBESKRIVELSE (For naturbase og som grunnlag for skjøtselsplanen)

Innledning:

Lokaliteten ble rekartlagt den 5. juli 2016 av Thomas Holm Carlsen og Annette Bår, NIBIO i forbindelse med skjøtselsplanarbeid for Skjærvær. Området har tidligere blitt vegetasjonskartlagt i 2006. Hovedfokus på kartlegginga i år var å se på effekten av flere år med restaurerings slått og vurderer videre justeringer og tiltak. Skjærvær er en del av Vegaøyen verdensarvområde og har vernestatus som en del av Lånan, Flovær, Skjærvær dyrefredningsområde. Dessuten er bygningsmassen på Skjærvær vernet av Riksantikvaren.

Beliggenhet og naturgrunnlag:

Slåttemarkslokaliteten ligger sentralt og noe øst på øya Skjærvær i Vega kommune. Skjærvær er en meget eksponert øygruppe nordvest for Hysvær, med storhavet som nærmeste nabo. Sammen med Bremstein, Nordvær, Flovær og Lånan utgjør Skjærvær yttergrensa i vest for Vegaskjærgården.

Skjærværet består utenom hovedøya, Skjærvær, av Tennskjæret, Slynga, Kleppan, Kråksundholman og Tennholmen. Det er kun hovedøya Skjærvær som omfattes av skjøtselsplanen. Skjærvær er en langstrakt bergkulle på ca. 900 x 200 m. Det høyeste punktet er 24 m.o.h. Berggrunnen består hovedsakelig av konglomeratisk kalkglimmerskifer på østsida og kalkglimmerskifer og kalksilikatgneis på den vestre delen, noe som gjenspeiles i det svært oppsprukne landskapet på Skjærvær.

Området er en del av sterkt oseanisk seksjon, humid underseksjon (O3h) og har et termisk oseanisk klima (Moen 1998). Skjærvær og de ytterste øygruppene hører til de mest vintermilde delene av Nordland, og har januarmiddeltemperatur på over 0°C. Sommertemperaturene er relativt lave med i underkant av 13°C. Snittnedbøren pr. år er på under 1 200 mm.

Naturtyper, utforminger og vegetasjonstyper:

Lokaliteten er ei ren slåttemark med ulike utforminger og er 14,2 dekar stor. Til tross for at berggrunnen er kalkrik peker utformingene Våt/fuktig, middels næringsrik eng (40 %), Frisk fattigeng (30 %) og Frisk, næringsrik «gammeleng» (30 %) mer mot mindre kalkrik berggrunn. Vegetasjonstypene følger naturtypeutformingene: G12c – våt/fuktig, middels næringsrik eng, mjødurtutforming, G4a – frisk fattigeng, vanlig utforming og G14 – frisk, næringsrik «gammeleng».

Artsmangfold:

Slåttemarka er grasrik og domineres i de velskjøtta partiene av rødsvingel, engkvein, rapp (sp.), med innslag av natt og dag, fuglevikke, vanlig arve, skogstorkenebb, løvetann (sp.), blåklokke, tiriltunge, lifiol og gulflatbelg. I partier med mer erosjon trives balderbrå, forglemegei (sp.), kvassdå, pengeurt og krattmjølke. Mjødurt dominerer fremdeles i enkelte partier, spesielt i de frodige, fuktigere søkkene.

Av rødlistede fuglearter hekker både ærfugl (NT, nært trua) og teist (VU, sårbar) på øya også innenfor lokaliteten. Sannsynligvis hekker også stær (NT, nært trua) og bergirisk (NT, nært trua) her.

Bruk, tilstand og påvirkning:

Fra 2011 til 2016 har slåttemarka blitt slått to til tre ganger årlig og arealet har stadig blitt utvidet til avgrensningen i denne planen. Innmarka hadde ligget brakk siden 1970-tallet og bar tydelig preg av dette under befarung i forrige skjøtsesplanarbeid i 2006. Da dominerte mjødurt sammen med en del blåmunke som hadde spredd seg fra hagene rundt. I dag er tilstanden mye bedre. Utbredelsen av mjødurt er kraftig redusert og grasandelen har økt betydelig. Våndaktiviteten har også gått betydelig ned i dette arealet som slås. I 2016 var det få spor av erosjon.

Fremmede arter:

Blåmunke finnes fremdeles i slåttemarka men er nå stort sett begrenset til å vokse ved husveggene.

Kulturminner:

Det gamle fiskeværet Skjærvær ble i 1994 fredet av Riksantikvaren etter Kulturminneloven, som et ledd i prosjektet «Vern av faste kulturminner langs kysten». Det finnes mange registrerte kulturminner innenfor lokaliteten.

Skjøtsel og hensyn:

Det er viktig at lokaliteten fortsatt blir skjøttet med slått. Det er viktigere at slåttemarka blir slått tidlig enn seint som tiltak for å fortsatt holde mjøddurt på et minimumsnivå. I partier der mjøddurt fremdeles dominerer bør man fortsette med restaureringsslått to ganger per sesong. Dette vil utarme mjøddurt som vil gå betydelig tilbake i utbredelse også her. Blåmunke fjernes fra selve slåttemarka og bør holdes på et minimumsnivå rundt husene. I partier med mye erosjon bør jordsmonnet pakkes ved å jevne molddungene og trække/pakke molda sammen. Strø gjerne på med modent, tørt og stedseget gress for å så inn med gressfrø.

Del av helhetlig landskap:

Skjærvær er en del av Vegaøyen verdensarvområde som fikk sin UNESCO-status i 2004 på bakgrunn av kulturlandskapskriterier og den unike ærfuglundrifta.

Verdibegrunnelse:

Lokaliteten får verdi B, viktig som slåttemark. Slåttemarka er hevdet gjennom slått og er grasrik med innslag av ulike urter. Gjengroingsgraden med mjøddurt er betydelig mindre enn før slått ble gjenopptatt i 2011. Innslaget av fremmedarten blåmunke er svært begrenset i år i forhold til tidligere. Det ble ikke registrert rødlistede karplanter i lokaliteten, men den sjeldne islandskarsen (EN, sterkt trua) vokser i fuktige sumper og lignende like i nærheten. Ærfugl (NT, nært trua), teist (VU, sårbar) og stær (NT, nært trua) hekker i lokaliteten. Slåttemarka representerer en relativt næringsrik og frodig eng som tidligere gav gode avlinger. Slåttemarka er særdeles viktig i landskapsbildet på Skjærvær som har en unik, autentisk og nyrestaurert bygningsmasse.

Merknad:

4.2 Skjærvær, strandberg

SØKBARE EGENSKAPER (for Naturbase)					
Navn på lokaliteten: Skjærvær, strandberg		Kommune: Vega		Områdenr.: 181510301	
ID i naturbase:		Registrert i felt av: THC & AB		Dato: 05.07.2016	
Eventuelle tidligere registreringer (år og navn) og andre kilder (skriftlige og muntlige): Carlsen T. H. & Hatten L. (2007). Skjøtselsplan for Skjærvær. Bioforsk rapport vol 2, nr 98 Elven m.fl. (1988). Botaniske verdier på havstrender i Nordland. Økoforsk rapport 1988:2A				Skjøtselsavtale: Inngått år: Utløper år:	
Hovednaturtype (% andel fordeling): G07 – Rikt strandberg (85 %)			Utforminger (% andel fordeling): G0903 – Fuglepåvirket strandberg (85 %) Do404 – Frisk fattigeng (15 %)		
Tilleggsnaturtyper/mosaikk (% andel fordeling): D04 – Naturbeitemark (15 %)					
Verdi (A, B, C): A			Annen dokumentasjon (bilder, belagte arter m.m.): Bilder		
Påvirkningsfaktorer (kodeliste i håndbok 13, vedlegg 11): --					
Stedkvalitet		Tilstand/Hevd		Bruk (nå):	
< 20 m	x	God		Slått	
20-50 m		Svak		Beite	
50-101		Ingen	x	Pløying	
>100 m		Gjengrodd		Gjødsling	
		Dårlig		Lauving	
				Torvtekt	
				Brenning	
				Park/hagestell	
Vegetasjonstyper: X1b – Strandberg, rik utform. X2a – Fuglegjødslet kystvegetasjon, lav-utform. Xb2 – Fuglegjødslet kystvegetasjon, gras/urt-utform. G4a – Frisk fattigeng, vanlig utform.					

OMRÅDEBESKRIVELSE (For naturbase og som grunnlag for skjøtelsesplanen)

Innledning:

Lokaliteten ble rekartlagt den 5. juli 2016 av Thomas Holm Carlsen og Annette Bår, NIBIO i forbindelse med skjøtelsesplanarbeid for Skjærvær. Området har tidligere blitt vegetasjonskartlagt i 2006. Hovedfokus på kartlegginga i 2016 er å fange opp og registrere evt. verdifulle naturtyper, samt å undersøke effekten av skjøtselstiltak på øya. Skjærvær er en del av Vegaøyen verdensarvområde og har vernestatus som en del av Lånan, Flovær, Skjærvær dyrefredningsområde. Dessuten så er bygningsmassen på Skjærvær vernet av Riksantikvaren.

Beliggenhet og naturgrunnlag:

Strandberglokaliteten dekker sørparten, hele vestsida og deler av nordparten på øya Skjærvær i Vega kommune. Skjærvær er en meget eksponert øygruppe nordvest for Hysvær, med storhavet som nærmeste nabo. Lokaliteten blir jevnlig påvirket av sjøsprøyt fra storhavet. Sammen med Bremstein, Nordvær, Flovær og Lånan utgjør Skjærvær yttergrensa i vest for Vegaskjærgården. Skjærværet består utenom hovedøya, Skjærvær, av Tennskjæret, Slynga, Kleppan, Kråksundholman og Tennholmen. Det er kun hovedøya Skjærvær som omfattes av skjøtelsesplanen. Skjærvær er en langstrakt bergkulle på ca. 900 x 200 m. Det høyeste punktet er 24 m.o.h. Bergrunnen består hovedsakelig av konglomeratisk kalkglimmerskifer på østsida og kalkglimmerskifer og kalksilikatgneis på den vestre delen, noe som gjenspeiles i det svært oppsprukne landskapet på Skjærvær. Området er en del av sterkt oseanisk seksjon, humid underseksjon (O3h) og har et termisk oseanisk klima (Moen 1998). Skjærvær og de ytterste øygruppene hører til de mest vintermilde delene av Nordland, og har januarmiddeltemperatur på over 0°C. Sommertemperaturene er relativt lave med i underkant av 13°C. Snittnedbøren pr. år er på under 1 200 mm.

Naturtyper, utforminger og vegetasjonstyper:

Lokaliteten er på 75,6 dekar og består av rundt 85 prosent Rikt strandberg (G07) og 15 prosent Naturbeitemark (D04). Utformingen av strandberget er i all hovedsak fuglepåvirket og vegetasjonstyper som inngår i strandberget er Strandberg, rik utforming (X1b), Fuglegjødset kystvegetasjon, lav-utforming (X2a) og Fuglegjødset kystvegetasjon, gras/urt-utform (X2b). Naturbeitemarka består av utforminga frisk fattigeng med vegetasjonstype frisk fattigeng, vanlig utforming (G4a).

Artsmangfold:

Lokaliteten er i de mest eksponerte områdene dominert av lav og enkelte mosearter, uten at disse nærmere ble artsbestemt. Av rødlistede karplanter vokser både islandskarse (EN, sterkt trua) i store mengder og ormetunge (VU) i lokaliteten. Ellers vokser arter som rødsvingel, småengkall, nattogdag, bitterbergknapp, småbergknapp, vendelrot, øyentrøst (sp.), smårørkvein, teiebær, fuglevikke, buestarr, villin og rødsildre i partier der det finnes jordsmonn. Lokaliteten benyttes av ulike fuglearter som gir vegetasjonen et fuglegjødset preg. På våren raster både hvitkinngås og grågås på Skjærvær og beiter på de skrinne engflekkenene. Lengre mot havet sitter gjerne teist (VU, sårbar), ærfugl (NT, nært trua), storskarv og ulike måkearter og hviler eller er på næringsøk. Enkelte vadere som strandsnipe, fjæreplytt og myrsnipe påtreffes også jevnlig her.

Bruk, tilstand og påvirkning:

Strandberget er ikke i bruk og skjøttes ikke på annen måte enn gjennom gåsebeiting. Tidligere var strandberget en del av utmarka for Skjærværet og ble beita både med sau og storfe. Tilstanden i dag er god til tross for manglende skjøtsel og er uten tegn til gjengroing. Lokaliteten er fri for fremmede arter og har sin viktigste påvirkningsfaktor fra havet. Ved stormer fra sørvest står sjøsprøyten over hele lokaliteten og tilfører strandberget rikelig med salt.

Fremmede arter:

Ingen fremmede arter ble registrert.

Kulturminner:

Det gamle fiskeværet Skjærvær ble i 1994 fredet av Riksantikvaren etter Kulturminneloven, som et ledd i prosjektet «Vern av faste kulturminner langs kysten». Det finnes mange registrerte kulturminner på Skjærvær men få innenfor lokaliteten.

Skjøtsel og hensyn:

Det anses ikke som stort behov for skjøtsel i form av beite i strandberglokaliteten. Gåsebeitet på våren og sommeren holder nede vegetasjonen i engpartiene og hav, vær og vind sliter konstant på vegetasjonen slik at gjengroingsgraden er ubetydelig. Det vurderes allikevel som positivt for lokaliteten om man hadde satt i gang med sauebeiting på Skjærvær.

Del av helhetlig landskap:

Skjærvær er en del av Vegaøyen verdensarvområde som fikk sin UNESCO-status i 2004 på bakgrunn av kulturlandskapskriterier og den unike ærfuglundrifta.

Verdibegrunnelse:

Lokaliteten får verdi A, svært viktig som strandberg. Lokaliteten er stor, relativt artsrik, fri for problemarter og har ubetydelig grad av gjengroing. Her vokser store mengder av den sjeldne arten islandskarse (EN, sterkt trua) og man finner også ormetunge her (VU, sårbar). Sannsynligvis finnes en god del ulike lav- og mosearter med potensiell rødlistestatus.

Merknad:

4.3 Kilder

Carlsen T. H. & Hatten L. (2007). Skjøtselsplan for Skjærvær. Bioforsk rapport vol 2, nr 98

Elven m.fl. (1988). Botaniske verdier på havstrender i Nordland. Økoforsk rapport 1988:2A

5 Ortofoto/kart

Kart 1 Avgrensning av naturbaselokaliteter for Skjærvær. Strandberget får verdi A, svært viktig og slåttemarka får verdi B, viktig.

Skjærvær skjøtselstiltak

Kart 2 Skjøtselstiltak for Skjærvær sammen med arealstørrelse.

6 Bilder

Bilde 1 Område som har vært restaureringsslått i flere år. Mjødurtandelen har gått ned og andelen gress og lågurter har gått opp. Foto: T. H. Carlsen

Bilde 2 Tydelig forskjell på slått og ikke-slått areal i de sentrale delene av øya. Mjødurt og strandrør dominerer på venstresida av gjerdet. Foto: T. H. Carlsen

Bilde 3 Mjødurt går kraftig tilbake når den blir slått. Mot toppen av slåttemarkslokaliteten. Foto: T. H. Carlsen

Bilde 4 Den nordlige delen av den opprinnelige slåttemarka blir ikke slått og er gjengrodd med mjødurt og i partier med strandrør. Restaureringsområde nord. Foto: T. H. Carlsen

Bilde 5 Deler av det rike strandberget med verdi A, svært viktig. Lokaliteten er i all hovedsak svært skrin, men mer gressrike partier finnes mot toppene. Foto: T. H. Carlsen

Bilde 6 Deler av den vernede bebyggelsen i Skjærværet sett fra havna. Foto: T. H. Carlsen

Bilde 7 (2006) og 8 (2016): Resultat av fem år med restaureringsslått i tidligere mjødurtdominert parti. Begge foto: T. H. Carlsen

Bilde 9 (2006) og 10 (2016): Utbredelsen av hageplanten og fremmedarten blåmunke har blitt redusert kraftig de ti siste åra. Begge foto: T. H. Carlsen

Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) ble opprettet 1. juli 2015 som en fusjon av Bioforsk, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) og Norsk institutt for skog og landskap.

Bioøkonomi baserer seg på utnyttelse og forvaltning av biologiske ressurser fra jord og hav, fremfor en fossil økonomi som er basert på kull, olje og gass. NIBIO skal være nasjonalt ledende for utvikling av kunnskap om bioøkonomi.

Gjennom forskning og kunnskapsproduksjon skal instituttet bidra til matsikkerhet, bærekraftig ressursforvaltning, innovasjon og verdiskaping innenfor verdikjedene for mat, skog og andre biobaserte næringer. Instituttet skal levere forskning, forvaltningsstøtte og kunnskap til anvendelse i nasjonal beredskap, forvaltning, næringsliv og samfunnet for øvrig.

NIBIO er eid av Landbruks- og matdepartementet som et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter og eget styre. Hovedkontoret er på Ås. Instituttet har flere regionale enheter og et avdelingskontor i Oslo.